OKTOBER / NOVEMBER 2004

NATIONAL GEOGRAPHIC

TRAVELER

'S WERELDS MEEST GELEZEN REISMAGAZINE

Siena

Mooiste plein van de wereld

Istanbul
Oriëntaals en eigentijds

MALLORCA
Herwonnen schoonheid

Cuba
Caribische nostalgie

PLUS: Art deco in Eritrea, Granada, Cappadocië en slapen in een vuurtoren

€4,95
05
Afgiftekantoor Antwerpen X
8 711273 991002

De Piazza del Campo bruist op een zomeravond van energie, zoals dat al eeuwen het geval is. De Campo, het plein waar de beroemde Palio, de paardenrace, al meer dan vierhonderd jaar plaatsvindt, bood in de Middeleeuwen plaats aan de voltallige burgerij van Siena. Hier werden koningen en koninginnen onthaald, vonden festiviteiten plaats en werden nieuwe wetten afgekondigd.

SIENA

EEN STAD OM VAN TE HOUDEN

TEKST: AART AARSBERGEN
FOTOGRAFIE: WILLIAM ALBERT ALLARD

SIENA WAS VOOR MIJ ALTIJD DICHTBIJ. IN DE WOONKAMER VAN MIJN OUDERLIJK HUIS HING BOVEN DE BANK EEN KLEUREN-

reproductie van het fresco *De zegeningen van een goed bestuur* van de Siënese schilder Ambrogio Lorenzetti. De muurschildering biedt een natuurgetrouw beeld van de stad in de 14e eeuw, vol levendige, naturalistische details: kooplieden achter hun toonbank, bouwvakkers die een toren metselen, boeren die hun producten aan de man brengen, dansende meisjes, en een herder die zijn schapen voortdrijft.

Eind jaren zeventig trok ik als student geschiedenis met mijn vrouw naar Noord-Italië. Mijn pleegvader, een man met een grote liefde voor en kennis van Italië, had een lijstje gemaakt met bezienswaardigheden die we op onze *grand tour* zeker moesten aandoen. En een daarvan was natuurlijk de beroemde frescocyclus van Lorenzetti in het Palazzo Pubblico. Dit elegante bakstenen gebouw was opgericht als zetel van de Raad van Negen, het stadsbestuur dat Siena in de Middeleeuwen tot grote bloei bracht. Het paleis vormt de belichaming van de trots en vrijheidszin van de burgers van de onafhankelijke stadstaat Siena. Lorenzetti beschilderde van 1337 tot 1340 de wanden van de Sala della Pace (Zaal van de Vrede), de ruimte aan de Piazza del Mercato waar de Raad van Negen voor zijn vergaderingen bijeenkwam. De fresco's hadden een didactisch doel: ze moesten de deugdzaamheid van de Raad van Negen accentueren door in allegorische voorstellingen de voorspoed die een goed stadsbestuur brengt, te plaatsen tegenover de rampzalige gevolgen van een slecht bestuur. Dit slechte bestuur werd belichaamd door de tiran, die onheil en verval over zijn stad afriep, zoals op het zwaar beschadigde fresco op de muur tegenover de ingang te zien is.

We waren onder de indruk van de fresco's, hoewel ze veel fletser oogden dan de reproductie thuis en flink door de tand des tijds waren aangetast. Het waren vooral de levendige authenticiteit en omvang die diepe indruk maakten. Alle wanden van de zaal, met een overdadig bewerkt houten plafond, zijn met zorg beschilderd. Maar wat ons als twintigers misschien nog dieper raakte was de sfeer en uitstraling van het prachtige, schelpvormige plein dat zich licht hellend voor het Palazzo

Een jongen beklimt de trappen van de Duomo, een van de imposantste Europese kerken. Deelnemers aan het middeleeuwse festival bereiden zich voor op hun optreden (rechtsboven). Een tapijt van graan en een veld zonnebloemen onder een blauwe hemel. Toscaans landschap tussen Siena en San Gimignano (rechtsonder).

Pubblico uitstrekte: de Piazza del Campo. Natuurlijk wisten we dat het door veel bezoekers als het mooiste plein ter wereld wordt beschouwd. Maar vaak blijken beroemde bezienswaardigheden die je van schitterend geschoten en mooi belichte foto's kent, in werkelijkheid te verschrompelen tot weinig spectaculaire bouwsels. Dat gold niet voor de Piazza del Campo, een oase van licht in een labyrint van donkere straten en steegjes.

'Eén stadsplein leert ons meer over de esthetica van deze tijd dan boeken vol analyses,' schrijft Helene Nolthenius in haar *Duecento, Zwerftocht door Italiës late middeleeuwen*, nog altijd een prachtig boek om als inleiding op een bezoek aan het culturele Italië te lezen. De Piazza del Campo, gelegen op de plek waar drie heuvelkammen samenkomen, vormt het natuurlijke brandpunt van de stad. Dit is het centrale punt waar alle straten samenkomen en de drie traditionele stadsdelen van Siena, de *terzi*, elkaar raken. Het plein, gelegen op de plek waar het oude Romeinse forum lag, werd eind 13e eeuw in opdracht van de Raad van Negen aangelegd. De grondvorm van het huidige plaveisel stamt uit de 14e eeuw: een waaiervormig patroon van negen vakken, gescheiden door een natuurstenen rand en gevuld met kleine bakstenen en met een brede rand van keitjes voor de omliggende gebouwen. De vakken verwijzen naar de negen lagen van de mantel waarmee de Heilige Maagd Maria, de patroonheilige van de stad, Siena bedekt en beschermt, en het is natuurlijk een verwijzing naar de negen magistraten die het bestuur van de stad vormden.

De Piazza del Campo is de plaats waar zich de grote gebeurtenissen uit de geschiedenis van Siena hebben afgespeeld. Hier vonden officiële inhuldigingen plaats en hield Fra Bernardino van Siena, een gevierd volksprediker, zijn vurige boetepreken. Hij sprak zijn volgelingen urenlang toe, soms wel acht uur, en schuwde enig sarcasme niet als hij bijvoorbeeld de lichtzinnigheid van de Siënese vrouwen aan de kaak stelde. Neroccio di Bartolomeo legde zo'n bijeenkomst vast en dit schilderij is te zien in de Sala di Pilastri van het Palazzo Pubblico. Fra Bernardino speelde een belangrijke rol in de geschiedenis van Siena, hij stichtte een ziekenhuis voor de slachtoffers van de pestepidemie die in 1348 uitbrak en bijna tweederde van de bevolking het leven kostte, en was de grondvester van een belangrijk klooster, het Convento dell'Osservanza, zo'n drie kilometer buiten de stad gelegen.

Toen wij meer dan twintig jaar na ons eerste bezoek op een zwerftocht door Toscane Siena opnieuw bezochten, nu met onze twee kinderen, was ik benieuwd of de Piazza del Campo me nog steeds zo kon bekoren. We zetten de auto op een van de parkeerplaatsen aan de rand van het *centro storico* en liepen de middeleeuwse straatjes van de

HET MOOISTE
WAT SIENA TE BIEDEN HEEFT

Siena, de kleine hoofdstad van de gelijknamige provincie, telt tal van redenen die een bezoek rechtvaardigen. Een persoonlijke selectie van de mooiste en meest bijzondere bezienswaardigheden.

■ **Santa Maria dei Servi** Vanaf het met cipressen omzoomde plein voor de Romaanse kerk Santa Maria dei Servi heeft u een prachtig uitzicht op de steile heuvel waarop de Duomo is gebouwd met daarachter zicht op het Palazzo Pubblico.

■ **School van Siena** Van eind 13e eeuw tot in de 16e eeuw bloeide in Siena een bijzondere vorm van schilderkunst met specifieke, eigen kenmerken. Geïnspireerd op de formele Byzantijnse schilderkunst die zich vermengde met een nieuwe expressiviteit en aan de miniaturisten ontleend oog voor detail, ontstond een volstrekt unieke stijl: de Siënese school. Bekende vertegenwoordigers zijn Duccio di Buoninsegna, Simone Martini en de broers Ambrogio en Pietro Lorenzetti. Veel van hun werk is in Siena te zien, zoals de *Maestà*, in 1315 geschilderd door Simone Martini (Sala del Mappamondo, Palazzo Pubblico), en de beroemde *Maestà* van Duccio (1308-1311, Museo dell'Opera del Duomo). Dit altaarstuk van vier bij twee meter toont Maria met Jezus omringd door heiligen en engelen. Binnen de Byzantijnse vormen schilderde Duccio zijn figuren met een verbluffende en menselijke lyriek.

■ **Torre del Mangia** Vanaf de top van de 88 meter hoge Torre del Mangia heeft de bezoeker bij helder weer een magnifiek uitzicht over de Piazza del Campo, de karakteristieke daken van de stad en de prachtige omgeving van Siena. Bezoekers mogen maar beperkte tijd boven blijven.

■ **Ruiterportret** In de Sala del Mappamondo in het Palazzo Pubblico hangt het ruiterportret van de Siënese veldheer Guidoriccio da Fogliano, vermoedelijk geschilderd door Simone Martini. Guidoriccio da Fogliano is afgebeeld als het prototype van de *condottieri*, de adellijke huurlingenaanvoerder, geplaatst tegen de achtergrond van het ruige kalklandschap van de Maremma en een onnatuurlijke maar prachtige blauwe lucht.

■ **Le Crete Senesi** Le Crete Senesi is het gebied ten zuidoosten van Siena dat zich uitstrekt tot Asciano. Het is een door erosie aangevreten landschap dat vooral bij ondergaande zon, wanneer de contrasten extra worden uitgelicht, van een bijzondere schoonheid is. De talrijke cipressen zijn geplant als bescherming tegen de wind.

■ **Regionale producten** Ook in Siena zijn de culinaire producten die Toscane zo beroemd hebben gemaakt, in overvloed te vinden. Bijzonder smakelijk is de plaatselijke *pecorino*, een harde schapenkaas die geraspt vele gerechten een pittige smaak geeft. Verder is Siena bekend om zijn speciale zoete taart, de *panforte* ('stevig brood'). Dit gebak, waarvan het recept uit de 13e eeuw stamt, werd aanvankelijk alleen met kerst gegeten. De lekkernij bevat honing en veel noten: hazelnoten, amandelen en walnoten.

stad in die nog altijd de serene rust van lang vervlogen tijden uitstraalde. Het historisch centrum van Siena is wonderschoon, het is een middeleeuwse enclave die zich niet volledig aan de moderne tijd wil overgeven.

Toen ik uit de schaduw van de smalle straatjes trad en via de lange trap van de Via di Città het plein opliep, dat in de volle zomerzon lag te blakeren, voelde ik de oude verwondering. Het gewicht der jaren, dat het jeugdige vermogen geïmponeerd te raken, doet verschrompelen, bleek geen greep te hebben op de Piazza del Campo. Het plein kende nog steeds zijn oude majesteitelijkheid. Alleen waren de drommen toeristen groter geworden. Op het plein stonden grote groepen fietsers verzameld die zich hier laafden aan flessen water en frisdrank na een inspannende tocht door het heuvelachtige Chianti-gebied.

Wij waren er op een warme augustusdag, een paar dagen voor de Palio, de beroemde paardenrennen die twee keer per jaar worden gehouden, op 2 juli (Onze Lieve Vrouwe Visitatie) en 16 augustus (Maria Hemelvaart). Het zand voor de wedstrijd lag al over de keien aan de rand van het plein gestrooid, tussen de stenen paaltjes waren houten omheiningen aangebracht. De tribunes waren geplaatst en uitstekende obstakels van gebouwen en hekken waren met grote lederen kussens afgedekt.

De hele stad gonsde van het festijn. Aan de huizen hingen de vlaggen van de wijk en opgewonden jongeren paradeerden met vaandels en trommels door de straten. Ze verzamelden zich op terrasjes, scandeerden leuzen en sloegen met hun vuist op tafel. Als je niet van de Palio had gehoord, zou je menen dat er een belangrijke voetbalwedstrijd op het programma stond.

In Siena houdt een man een rookpauze (links) voor de verleidelijke etalage van Pasticceria Nannini. De toren van het Palazzo Pubblico (rechts). Gedresseerde roofvogels (onder) zitten klaar om omhoog te wieken en rond de middeleeuwse torens van Siena te cirkelen – een luchtballet dat van juni tot september plaatsvindt en door klassieke muziek wordt begeleid.

Maar de wortels van de Palio, een van de spectaculairste evenementen in Italië, liggen veel dieper in de geschiedenis dan die van het voetbal. 'Siena biedt altijd al een middeleeuwse aanblik, maar tijdens de Palio komen ook de pracht en praal, hartstochten, kledij en rivaliteit van de middeleeuwse samenleving tot leven,' meent Frances Mayes, de Amerikaanse schrijfster die met haar succesvolle boek *Een huis in Toscane* het lezerspubliek voor dit deel van Italië warm heeft gemaakt.

De Palio delle Contrade is niet alleen een wedstrijd, het is ook een klassieke ommegang die teruggaat tot de 13e eeuw en waarin de rivaliteit tussen de oude stadswijken, de *contrade*, tot uiting komt. Bij elke Palio mogen tien van de zeventien *contrade*, die een eigen wapen en vaandel hebben, aan de paardenrace meedoen. De selectie vindt plaats door middel van loting. Aan de vooravond van de Palio wordt er in iedere wijk een grote feestdis opgediend. De volgende dag ontvangen de ruiters en de paarden de zegen in de parochiekerk van de betreffende contrada. '*Va, e torna vincitore!*' 'Ga, en keer terug als overwinnaar', zo luidt de zegen. Daarna trekt een grote stoet, gekleed in historische kostuums, slaand op trom-

mels en zwaaiend met vaandels, naar de Campo waar de Siënezen (en de vele toeristen die op het spektakel afkomen) zich hebben verzameld. Langs het plein zijn tribunes ingericht die een zitplaats bieden aan betalende bezoekers, het middengedeelte van het plein is vrij toegankelijk en het is er daarom behoorlijk druk.

Nadat de geborduurde *pallium*, het vaandel dat uiteindelijk de inzet van deze strijd is, op de tribune van de jury is uitgerold, kan de wedren beginnen. De race gaat van start als het touw waarachter de paarden staan te wachten, wordt losgelaten. Het is een heftige strijd, de paarden zijn ongezadeld en de ruiters of *fantini* mogen hun paard met de bullepees aanmoedigen en hun tegenstanders ermee hinderen. In amper anderhalve minuut is de wedstrijd voorbij. Na drie ronden is het paard dat als eerste de finish passeert, de winnaar, ongeacht of het zijn berijder nog torst. Deze *fantini* hoeven overigens niet uit Siena afkomstig te zijn. 'Om ze te beschermen tegen omkoperij worden ze in de *contrada* die hen heeft aangesteld, dag en nacht in de gaten gehouden,' vertelt de gids die ons de Palio uitlegt.

Op een zuil aan de rechterzijde van het Palazzo Pubblico staat de beeltenis van de Romeinse wolvin. Het is een van de vele verwijzingen naar de mythische oorsprong van de stad. Siena zou gesticht zijn door Senius en Aschinus, de zonen van Remus, een van de grondleggers van Rome die door een wolf was grootgebracht. De stad begon als een Etruskisch dorp en werd in de eerste eeuw een Romeinse nederzetting, Saena Julia. In de Middeleeuwen groeide deze uit tot een van de belangrijkste Europese steden met een bloeiende textielnijverheid en een levendig bankbedrijf. De stad maakt er aanspraak op de oudste nog bestaande bank ter wereld te herbergen, de Monte dei Paschi die in 1472 werd opgericht en waar nog alle bankzaken geregeld kunnen worden.

De beroemde paardenrace van Siena, de Palio (boven) wordt twee keer per jaar gehouden op de Piazza del Campo. Het plein wordt bestrooid met zand en langs de gebouwen worden tribunes opgebouwd. De Torre del Magnia (onder), de toren van het Palazzo Pubblico, werpt zijn schaduw over de daken van de stad.

De bloei van de Toscaanse stad bracht haar in conflict met die andere grote stadstaat van het laat-middeleeuwse Italië, Florence. De steden kenden een grote onderlinge rivaliteit die keer op keer tot een gewelddadige uitbarsting kwam. In de slag bij Montaperti, die op 12 september 1260 plaatsvond op een heuvel ten oosten van de stad, brachten de Siënezen Florence een zware nederlaag toe, die lang in de verhoudingen tussen beide steden is blijven doorklinken en die vaak wordt gememoreerd. Uit dank voor deze overwinning werd de heilige Maria tot patrones van de stad uitgeroepen. Maar Siena kon zijn vooraanstaande positie niet behouden: de pestepidemie en het onderlinge getwist en gekuip maakten de stad tot een prooi voor haar rivaal, Florence. Het einde kwam in 1555, toen de stad, leeggebloed door een lange belegering, zich overgaf aan het Spaans-Florentijnse leger onder aanvoering van hertog Gian Giacomo dei Medici. Vier jaar later werd de stad door het groothertogdom Toscane van Cosimo I geannexeerd. De rivaal was de nieuwe meester geworden. Siena werd naar het tweede plan gedrukt en kon juist daardoor haar middeleeuwse karakter zo goed behouden, ➲

HEMELSE WIJNEN

DOOR LORENZO CARCATERRA

Ik zit aan een kleine houten tafel, mijn hand rust op de voet van een groot glas rode wijn en ik staar vanuit het serreraam naar het boerenland beneden mij. De tafel staat helemaal achterin de **Enoteca Osteria Osticcio**, bestierd door signor en signora Tullio en Francesca Srivani. In een kleine ruimte naast mij zijn zij op zoek naar de beste rode wijn voor bij een schotel van paté, *prosciutto*, *bruschetta* en dikke plakken oude *parmigiano reggiano*, bedekt met een scheut oude balsamico-azijn.

Een osteria is in Noord- en Midden-Italië de beste en meest betaalbare plek om te eten en drinken. Osticcio ligt op een autoritje van 30 kilometer ten zuiden van Siena, in het hart van Montalcino, waar volgens velen de beste rode wijnen ter wereld worden gebotteld, de Brunello's.

De voorzijde van de Osticcio is een wijnwinkel, waar het ruikt naar vers gekapt hout en oude wijnvaten, en waar de nieuwste wijnen in de schappen liggen. Je kunt er een hele middag doorbrengen: eten en wijn proeven voor een bedrag van 15 euro per persoon. Of je kunt winkelen tijdens de maaltijd.

Ik verlaat mijn tafeltje en bekijk de rijen Brunello's (een doosje kost 250 euro of meer), de verschillende soorten balsamico-azijn (vaak minder dan 25 euro en zo'n vijftig jaar oud) en de grote, bolle flessen olijfolie in drie smaken (19 euro per fles). Ik keer me tot Tullio, die glimlachend achter mij staat. 'Ik zou wel wijn willen kopen en mijn vrouw is gek op deze azijn en olijfolie, maar het is een heel gedoe om alles mee naar het vliegveld te nemen en vandaar nog mee naar huis.'

Tullio's lach wordt breder en hij legt een hand op mijn schouder. 'We hebben geen bioscoop of videotheek in ons dorp. We hebben niet veel van de dingen die je in steden als Florence en Siena vindt. Maar we weten hoe we voor onze wijnen moeten zorgen. En we weten ze bij u thuis te bezorgen, veilig en klaar om te drinken. Dat geldt ook voor de olie en azijn. Koeriersdiensten brengen het binnen een week bij u op de stoep. Ik heb ook een webpagina. Ik vind het fantastisch als u elk jaar op bezoek komt, maar als dat niet lukt, kunt u mijn wijn op ieder moment bestellen en u kunt het laten sturen naar elk willekeurig adres. We koesteren onze tradities, maar we gebruiken ook moderne technologie.'

'Kan ik verschillende wijnen in een doos krijgen?, vraag ik.

'U kunt zelf een doos samenstellen of ik doe het voor u,' zegt Tullio. 'Kies wijn van de planken en uit de kelder. Als u geen haast hebt dan kies ik de komende dagen een aantal flessen voor u, zodanig dat de smaken elkaar aanvullen.'

'Ik vertrek morgen,'zeg ik.

'Geen probleem vriend,' antwoordt Tullio. 'Ik heb ook e-mail.'

De website van Enoteca Osteria Osticcio: *www.osticcio.com*.
De schrijver Lorenzo Carcaterra bezocht Siena voor de Amerikaanse editie van *Traveler*.

FOTO BOVEN: SIME/GIOVANNI SIMEONE

vergelijkbaar met Brugge, dat door de verzanding van het Zwin in zijn ontwikkeling werd gefnuikt en waardoor de oude stad niet door nieuwe ontwikkelingen werd aangetast.

De Palio heeft Siena beroemd gemaakt als een stad van tradities en folklore, maar een wandeling door het 21e-eeuwse Siena toont een stad die achter haar façade van middeleeuwse pracht modern, welvarend en door de universiteit – vooral de medische faculteit is beroemd – zelfs jeugdig is. De uitgekiende combinatie van oud en nieuw, van op moderne manier omgaan met het rijke verleden, maakt de stad bijzonder. 'Het is een bewuste keuze,' zo legt burgemeester Maurizio Cenni uit: 'Het culturele bezit van de stad is een fundamentele inkomstenbron voor Siena, niet alleen omdat het veel toeristen naar de stad trekt, maar omdat we het zien als een echte "industrie" voor de toekomst, een sector die inkomsten en nieuwe, hoog-gekwalificeerde banen kan genereren op een wijze die strookt met onze omgeving en tradities en met het behoud van de grote historische en kunstzinnige tradities van ons verleden.'

Siena is een stad voor de wandelaar. Sla bij een bezoek de reisgids dicht en dwaal door de vele intieme straatjes: de Via di Città, de Via Banchi di Sopra, de Via del Capitano. Loop langs de winkels, maar laat je niet te veel afleiden door de mooie etalages en kijk ook zo nu en dan naar boven, naar de gevels en torens. Vooral tussen de middag, wanneer de winkels dicht zijn en de Italianen zitten te eten, is het heerlijk dwalen door de bijna uitgestorven straatjes.

En loop naar het hoger gelegen Piazza del Duomo, het plein voor de opvallende kathedraal met zijn zwart-wit gestreepte toren. De Duomo, die van de 12e tot de 14e eeuw werd gebouwd, is het pronkstuk van de Italiaanse gotiek en in veel opzichten de meerdere van de kathedraal van Florence. Als het aan de Siënezen had gelegen, was dit verschil nog scherper aangezet. Lang is er gebouwd aan een nieuwe kerk, de Duomo Nuovo, een bouwwerk dat de Florentijnse kathedraal volledig zou doen verbleken. De huidige dom, toch al van behoorlijke omvang, zou slechts het dwarsschip worden van de nieuwe kathedraal, waarmee in 1339 werd begonnen. Politieke twisten en de verwoestende pestepidemie deden dit plan sneuvelen. Het enige overblijfsel van bouwactiviteiten vormen de bogen van het schip van de nieuwe kathedraal, die aan de zuidzijde van het exterieur van de dom te zien zijn.

Binnen biedt de kerk een oase van stilte en koelte – het is heerlijk in de kerkbanken bij te komen van de toeristische drukte. Er is hier veel te zien en te bewonderen en vergeet daarbij niet ook naar de vloer te kijken, want de dom heeft een uniek plaveisel van 56 panelen met ingelegd marmer vol figuren uit de mythologie en het oude testament, het werk van meer dan veertig kunstenaars. Een deel is helaas met platen tegen slijtage afgedekt, alleen in de maand na Maria Hemelvaart zijn de meeste in hun volle glorie te zien. In de kerk staat bovendien een van de grote beeldhouwwerken van de Italiaanse middeleeuwen, de preekstoel met reliëfafbeeldingen van het leven van Christus, in 1266-1268 gemaakt door vader Nicola en zoon Giovanni Pisano.

Maar altijd keer je in Siena terug naar de Piazza del Campo. 'Eeuwig hier blijven zitten, in deze stenen handpalm, in dit licht,' zo schreef Anna Enquist in haar roman *Het geheim*. Op elk uur van de dag valt het licht anders en de schaduw van de ranke Torre del Mangia, de bakstenen toren van het Palazzo Pubblico, geeft als een zonnewijzer de tijd aan. Het is altijd druk op de terrassen – die peperduur zijn, want ook de uitbaters realiseren zich dat dit een unieke plek is. We kopen bij een van de vele stalletjes op het plein wat souvenirs voor de kinderen en ploffen neer op een terras. Het is een plek, zoals Frances Mayes ergens schrijft, waar 'je wegdroomt in een tijdloze wereld'. De kinderen nemen een ijsje, wij een glas wijn. Zonder te spreken kijken we naar de flanerende mensen en de kantelen van de omliggende palazzo's. Het plein ontroert je door zijn schoonheid. De alcohol maakt me weemoedig. Graag had ik mijn pleegvader, die al jaren geleden is overleden, nog eens meegenomen naar Siena om met hem, op dit plein dat zich koestert in het zachte licht van de avondzon, een glas grappa te drinken.

Siena is meer dan een reisbestemming, het is een plek om van te houden.

__Aart Aarsbergen__ is hoofdredacteur van de Nederlandstalige edities van National Geographic Magazine *en* Traveler. *__William Albert Allard__ fotografeert al ruim 35 jaar voor National Geographic.*

Cultuurwijzer

La dolce vita

Vriendelijke mensen, goede wijn en maaltijden die uren duren. Daarna een middagdutje.

■ **Een kus is maar een kus...** of een manier om goede vrienden gedag te zeggen – vaak een 'luchtkus' op beide wangen. Onzeker? Begin met een stevige handdruk en volg hun voorbeeld. Biedt geen weerstand als je arm op straat wordt vastgepakt: het is een teken van vriendschap.

■ **De Toscaanse tafel** De meeste diners omvatten vier of vijf gangen. Draai uw pasta op de rand

van uw bord bijeen, niet met een lepel. Na de maaltijd wordt espresso geserveerd. Cappuccino (boven) wordt alleen 's ochtends gedronken. Beëindig de maaltijd met een grappa uit de streek of met een *biscotti* die in een glas zoete *vin santo* is gedoopt.

■ **Grazie mille!** Neem geen wijn mee naar een dineetje, want de gastheer en gastvrouw hebben waarschijnlijk al bij iedere gang een wijn gekozen. Neem liever chocolaatjes, koekjes, bloemen of iets voor de kinderen mee. Als het tijd is om te vertrekken, zeg dan iedereen apart gedag, zwaai niet naar het hele gezelschap.

■ **Twee dagen in een** Een dag op het Toscaanse platteland begint bij zonsopgang. Om een uur of twaalf valt het tempo stil en de middag wordt meestal doorgebracht met de hoofdmaaltijd en een vredige siësta (de winkels zijn meestal van 13 tot 15.30 uur gesloten). Aan het einde van de middag wordt men weer actief en omstreeks 21 uur wordt het diner geserveerd.

–Dean Foster, schrijver van de Global Etiquette Guides *(www.learnaboutcultures.com).*

Wanneer
Toscane kent milde winters (gemiddelde temperatuur 6°C) en warme zomers (21,5°C). De zomer is het drukke en duurdere seizoen, vooral de maanden juli en augustus, wanneer de Italianen zelf hun zomervakantie hebben. Overweeg een bezoek in het voorjaar, wanneer het landschap in bloei staat.

Bereikbaarheid
■ **Auto** Siena is door snelwegen verbonden met Florence (S2 superstrada Siena/Firenze) en Rome (A1 Roma-Firenza, afslag Valdichiani, vervolgens de 326 Bettole-Siena).
■ **Trein** Siena heeft een directe verbinding met Florence in het noorden en met Chiusi en Grosseto in het zuiden. Het station is circa twee minuten lopen van het stadscentrum.
■ **Vliegtuig** Het vliegveld Ampugnano ligt 9 km buiten Siena. Er zijn directe verbindingen met Wenen en München, niet met Nederland en België. Meer informatie: tel. 0577 204224.

Historisch centrum
Het historisch centrum is alleen te voet bereikbaar. Buiten de stadsmuren vindt u talloze parkeerplaatsen. Zie voor meer informatie *www.comune.siena.it* of neem contact op met Siena Parcheggi, tel. 0577 228711. Een taxi bestelt u via nummer 0577 492222.

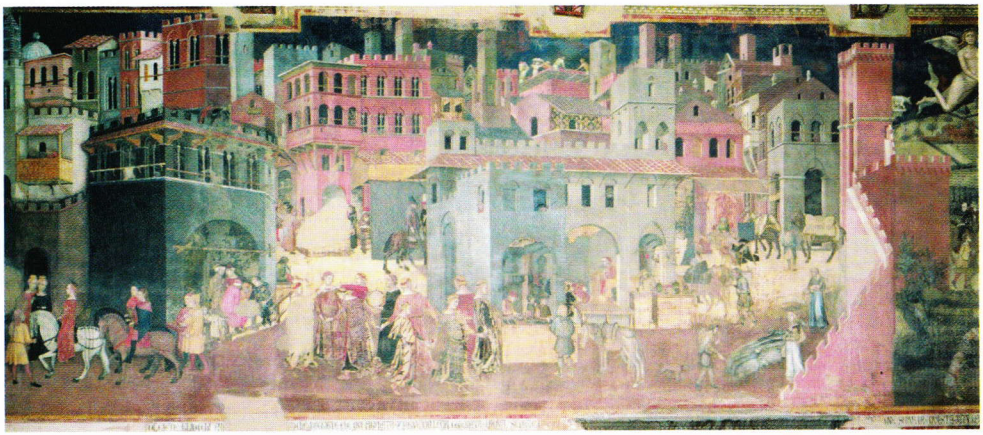

Het beroemde fresco *De zegeningen van een goed bestuur*, van de hand van Ambrogio Lorenzetti.

Gidsen
U kunt Siena en omgeving leren kennen met de hulp van een gids. Bij de Associazione Guide Turistiche Siena e Provincia kunt u gezamenlijke tochten of individuele rondleidingen boeken. De gidsen spreken vele talen, waaronder Nederlands. Voor meer informatie: *www.guidesiena.it*. Het kantoor is gevestigd aan de Piazza Madre Teresa di Calcutta 5, tel. 0577 43273.

Hotels
Reisgidsschrijver Tim Jepson beveelt de volgende hotels aan: **Palazzo Rivizza**, Pian dei Mantellini, tel. 0577 280 462, *www.palazzoravizza.it*, € 100-300, een hotel met 40 kamers dat sinds de jaren twintig door dezelfde familie wordt beheerd. De kamers combineren airconditioning en satelliet-televisie met terracotta-vloeren en frescoplafonds. **Antica Torre**, Via Fieravecchia 7, tel. 057 222 255, € 90-120, herbergt in een middeleeuwse toren acht kleine kamers. Vraag om de kamer op de bovenste verdieping voor een uitzicht over de heuvels van Siena. **Hotel Casci**, Via Cavour 13, tel. 055 211 686, *www.hotelcasci.com*, € 100-150, in het nabijgelegen Florence staat bekend om de 26 schone kamers en de ongekende gastvrijheid en hartelijkheid van de eigenaren.

De Palio
De Palio is veruit Siena's belangrijkste gebeurtenis. Zij vindt plaats op 2 juli en op 16 augustus. Maar ook in de dagen rondom de race is het heel sfeervol in de stad. De Nederlandse filmmaker Johan Appel maakte een mooie documentaire over de Palio: *De laatste overwinning*. Hij volgt de bewoners van de wijk Civetta bij de voorbereiding op de paardenrace. De Palio wordt ook op de Italiaanse televisie uitgezonden.

Plaatselijke wijnen
Tullio en Francesca Scrivani, de eigenaren van Siena's Enoteca Osteria Osticcio bevelen de volgende plaatselijke wijnen aan: traditioneel: Biondi Santi en Val di Cava, en modern: Siro Pacenti en Casanova di Neri.

Boeken
National Geographic Reisgids: Florence en Toscane (€ 22,95). Gedetailleerde reisgids met kleurenfotografie en veel handige kaartjes. Een interessant boek over deze streek van Italië waarin Siena veelvuldig aan de orde komt is Frances Mayes' *In Toscane*, dat ze samen met haar man Edward Mayes schreef en dat prachtige foto's bevat van Bob Krist, die ook voor *Traveler* fotografeert (Prometheus, 2000). Een wat ouderwetse maar toch nog altijd zeer boeiende inleiding in de cultuurgeschiedenis van Italië biedt Helene Nolthenius, *Duecento, Zwerftocht door Italië's late middeleeuwen* (Querido 1995, zevende, herziene druk).

Vermeld in het artikel
■ **Duomo**, Piazza del Duomo, tel. 0577 283 048. Geopend van 16 maart tot en met oktober: 7.30-9.30 uur, van 1 november tot 15 maart: 7.30-13.30 uur en 14.30-18.30 uur; *www.operaduomo.siena.it*.
■ **Museo Civico** in het Palazzo Pubblico, Piazza del Campo, tel. 0577 292 263. Geopend van maart tot oktober: 9.30-18.30 uur; van november tot februari: 10-12.30 uur.
■ **Torre del Manlia**, Piazzo del Campo. Geopend van maart tot oktober: 10-18 uur, van november tot februari: 10-13.30 uur.
■ **Monte dei Paschi**, Via Banchi di Sopra, gevestigd in het Palazzo Tantucci, ontworpen door de Siënese architect Riccio.
■ **Convento dell'Osservanza**, gelegen aan de S408 ten noordoosten van Siena, richting Montevarchi.
Santa Maria dei Servi, Piazzo Manzoni.
■ **Nannini**, Via Banchi di Sopra 24, tel. 0577 415 91.

Verdere informatie
VVV Siena, Piazzo del Campo 56, tel. 0577 280551 (zondags gesloten), *www.siena.toscana.it*. Nadere informatie: ENIT Nationaal Italiaans Verkeersbureau, *www.enit.it*, in **Nederland**: Stadhouderskade 2, 1054 ES Amsterdam, tel. 020 616 82 44, in **België**: Louizalaan 176, 1050 Brussel, tel. 02 64 71 154.

>> Info
BEVOLKING: 57.000 inwoners. **LIGGING:** in het hart van Toscane, 70 km van Florence. **OORSPRONG:** Etruskische nederzetting die zich in de 1e eeuw na Chr. ontwikkelde tot de Romeinse kolonie Saenia Julia. **OMGEVING:** de stad is gelegen op drie heuvels die over de Arbia- en Elsia-valleien uitkijken.

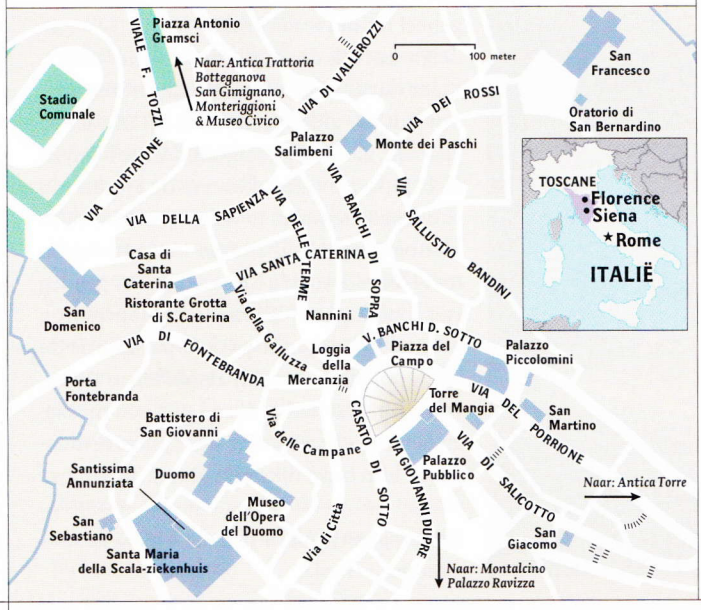

BRIDGEMAN ART LIBRARY/NG MAPS